

'AB Sivil Toplum Diyalogu' ve Türkiye

Bu çalışmada “sivil toplum diyalogu” kavramının Türkiye’de sivil toplum alanında oluşturduğu sorumluluk ve artan beklentiler incelenmektedir.

Demokratikleşme süreçlerine bağlı olarak gelişen sivil toplum kavramı, Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde...

'AB Sivil Toplum Diyalogu' Ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar Ve Beklentiler

Zuhal Ünalp ÇEPEL, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi

Özet : Bu çalışmada “sivil toplum diyalogu” kavramının Türkiye’de sivil toplum alanında yarattığı sorumluluk ve artan beklentiler incelenmektedir. Demokratikleşme süreçlerine bağlı olarak gelişen sivil toplum kavramı, Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde önemli bir role sahiptir. Bu çalışmada Türkiye’deki sivil toplum, Osmanlı dönemindeki sivil toplum unsurları, Tek Parti Dönemi’nin (1923-1946) tutumu, 1980’lerde başlayan neoliberal hareketler, 1999’da başlayan AB adaylık süreci ve 1999 Marmara depreminin sonuçlarına dayanarak ele alınmıştır. AB’ye uyum sürecinde demokrasi ve demokratik kurumların varlığı daha önemli hale gelmiştir. Çalışmada Türkiye’nin demokratikleşme sürecine katkıda bulunan gelişmeler, Türkiye’de sivil toplum alanındaki sorunlar ve beklentiler vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum, demokrasi, Avrupa Birliği, Türkiye’nin politikaları

“EU CIVIL SOCIETY DIALOGUE” AND TURKEY:

PROBLEMS AND EXPECTATIONS WITH REGARD TO DEMOCRATIZATION

Abstract

This study analyzes “civil society dialogue concept”, which formed responsibilities and increased expectations among civil society groups in Turkey. Civil society concept is generally developed based on democratization processes, has a crucial role in the integration of Turkey to the European Union. In this study, civil society in Turkey is during the periods of the Ottoman Empire, the Single Party (1923-1946), the neo-liberal movements (1980’s), the beginning of the EU candidacy (1999) and after the Marmara earthquake (1999). Democracy and the existence of democratic institutions became more important in the European integration. In this paper, the developments contributing to the democratization process of Turkey, as well as the problems and expectations are emphasized.

Key Words: Civil society, democracy, the European Union, the Turkish policies

Giriş

Anadolu medeniyetlerindeki ahilik teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki vakıflar, dini cemaatler, loncalar, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki dernekler, meslek örgütleri ve sendikalar gibi sivil toplum unsurları bu coğrafyanın (Türk ulusunun) sivil toplum geleneğini oluşturmuştur. Günümüzde ise, Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerini yürütmekte olan Türkiye’de bu geleneğe yeni bir yaklaşım getirilmiştir: sivil toplum diyalogu. Sivil toplum diyalogu en geniş kapsamlı sivil toplum tanımına -yani hükümet ve kamu idaresi dışındaki tüm toplumsal yapılara- odaklanmaktadır. Böylece karşılıklı olarak bilginin artırılması, işbirliğinin ve deneyimlerin paylaşılması amaçlanmaktadır. Sivil toplum diyalogunun hedefleri arasında kadın hakları ve eşit fırsatlar alanında faaliyet gösteren kuruluşlar da dahil olmak üzere sivil toplum kuruluşları (STK), profesyonel kuruluşlar, iş adamları dernekleri, gençlik, üniversite, kültür ve medya yer almaktadır (Commission Report, 2005, IP/05/805).

Türkiye’de tam anlamıyla varlık gösteremeyen sivil toplum diyalogu, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne devlet-merkezci sisteme bağımlı olan sivil toplum ve STK’ları içermektedir. AB’nin tavsiyeleri ve raporları ışığında da olsa son dönemde sivil toplumdaki uyanış dikkat çekmektedir.

“Sivil” kavramının epistemolojik kökenine bakıldığında uygarlık (civilization) kavramı ile karşılaşılmaktadır. Uygarlık ya da sivilizasyon ile sivil sözcükleri arasında yakın bir ilişki vardır. Sivilizasyon sözcüğü Batı düşüncesindeki anlamı olan uygarlıktan önce, sivilleştirme anlamına gelmekteydi. Sivil ve sivilleştirme sözcüklerinin ortak kökeni olan Latince “civilis” sözcüğü, yurttaşa, hayatına, haklarına ilişkin bütünü ifade etmekteydi. (Akal, 1995: 34) Bu konuda Şerif Mardin de “sivil” kavramının, şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri kapsadığını belirtirken, terimin ‘şehirli’ yani ‘medeni’ olanla ilgili olduğunu; karşıtının da ‘gayr-ı medenilik’ yani barbarlık olduğunu ifade etmektedir (Mardin, 1992: 20).

Son on-on beş yıldır, sivil toplum kavramı demokratikleşme kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Ali Yaşar Sarıbay bu kavramların sık kullanılmaya başlanmasının devlet-toplum ilişkisinin mahiyetinin doğurduğu bir durum olduğunu belirtmektedir (Sarıbay, 2000: 451). Türkiye'deki STK'ların % 56'dan fazlasının 1980'den sonra kurulması bu tartışmaların nedenini açıkça ortaya koymaktadır (Ak, 2003: 62). Bu dönemde sivil toplum unsurları Türkiye'deki geleneksel merkezîyetçi varlık alanına karşı bir varlık alanı oluşturmaya başlamıştır (Ak, 2003: 61) Sarıbay, Doğu toplumlarında bireyi devlet gücü karşısında koruyacak mekanizmaların ve yapıların yani sivil toplumun olmadığını vurgulamıştır. Bu ortamda sivil toplum diyalogu kavramı da geçmişe uzanmamaktadır. Sarıbay, demokrasinin ancak demokratik bir politik kültür zemininde inşa edilebileceğini belirterek sivil toplumla örtüştüğüne dikkat çekmektedir (Sarıbay, 2000: 453). Çünkü çağdaş demokraside sivil toplum içindeki çatışmalar meşru sayılmakta, toplumsal grupların birbiri üzerinde iktidar tesis etmeleri önlenmektedir.

STK'ların kendi varlıklarını koruması, güçlerini geliştirmesi, amaçlarını gereği gibi gerçekleştirebilmesi ancak demokratik yönetimlerde gerçekleşebilmektedir (Başoğlu, 1997: 113). STK'lar demokratik hukuk devlet düzeni içinde bireylerin sadece "denetleme" ile yetinmeyip çeşitli alanlarda örgütlenerek hukuk devleti düzenini sağlamasına yardımcı olmaktadır (Hatemi 1997: 337).

Türkiye Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde sivil toplum unsurları arasındaki diyalogun arttırılmasına yönelik çalışmalara ivme kazandırmıştır. Avrupa Birliği'nin katılımcı demokrasi anlayışı ile Türkiye'deki sivil toplum anlayışı da değişmektedir. Marguerite A. Peeters, 2001 yılında AB Komisyonu tarafından yayınlanan Avrupa Yönetişimi Üzerine Beyaz Kitap isimli raporda Avrupa'daki sivil toplumun karar alma süreçlerine katılarak demokrasi kültürünün benimsenmeye başladığını belirtmiştir. Peeters bu şekilde AB'deki demokrasi açığının giderilebileceğini savunmuştur (Peeters, 2003).

Bu çalışmada ise AB tarafından desteklenen Türkiye'deki sivil toplum girişimlerinin demokratik kültüre katkıda bulunduğu ve sivil toplum diyalogunu geliştirdiği sonucuna varılmıştır. Çalışma "sivil toplum diyalogu" kavramının Türkiye'de yarattığı sorun ve beklentileri incelemeyi amaçlarken, Türkiye'de AB'ye yönelik hedeflerin önemli bir bölümünü oluşturan sivil toplum hareketine atıfta bulunur. Bu noktadan hareketle sivil toplum diyalogu kavramıyla yeni tanışan Türkiye'deki STK'ların bu diyalogu sağlamaları için tarihsel gelişimlerini ve AB üyelik sürecindeki rollerini incelemek yerinde olacaktır. Bu incelemenin ardından Türkiye'deki sivil toplum hareketi AB ile karşılaştırılmış, Türkiye'nin sorumlulukları ve eksik kaldığı yönler vurgulanmıştır.

Sivil Toplum Kavramı

Gönüllü ve kendiliğinden örgütlenmiş olan sivil toplum, devletten özerk bir şekilde var olan sosyal yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2003: 321). Halil İnalçık'a göre sivil toplum, kendi ekonomik kanunlarını, oyun kurallarını takip etmek isterken, devlet kendi menfaatleri için kontrol sistemi kurmak istemektedir (İnalçık, 2000: 97). Bu anlamda John Keane'nin de tanımladığı gibi sivil toplum "devletin dışında, devlet tarafından planlanıp kurulmamış, devlet denetiminde olmayan toplumu veya toplumları" ifade etmektedir (Keane, 1993: 48).

C. Taylor ise, sivil toplumun, minimal anlamda "devletin vesayeti altında olmayan, özgür birliklerin bulunduğu yerde, güçlü anlamda ise "sadece bir bütün olarak toplumun, devlet vesayetinde olmayan bu tür birliklerle kendisini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildiği yerde var olduğunu ileri sürmektedir (Taylor, 1990: 111). Elisabeth Özdalga'ya göre, sivil toplum, ikili bir denge hareketi üzerine kuruludur: Buna göre bireyler, merkezi devletin baskısından korunarak bireysel özgürlüklerini güvence altına alır. Diğer taraftan merkezi devlet gücü, sivil toplumu var eden bağımsız bireylerin oluşturduğu ara grupların varlığı sayesinde dizginlenir (Özdalga, 1996: 99). Ersin Kalaycıoğlu'na göre sivil toplum, kendi rızaları ile biraraya gelmiş vatandaşların devlet ya da merkezi bir ulusal gücün müdahalesinden bağımsız hareket etmelerini ifade eder (Kalaycıoğlu, 2001). M. Burhan Erdem ise tarihsel olarak sivil toplumun gelişmesi ile piyasa toplumunun gelişmesi arasında büyük ölçüde paralellik olduğunu savunmaktadır. Buna göre devletin vatandaşlarının ekonomik hayatını büyük ölçüde düzenlediği, koordine ettiği bir rejimde sivil toplumun varlığı sınırlanmış demektir (Erdem, 1997: 402). Norberto Bobbio, STK'ları demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kar amacı gütmeyen, devletten ayrı hareket edebilen, bireylerin ortak amaç ve hedeflerine bakıldığında ise; siyasal iradeyi ve yönetimi kamuoyu oluşturmak suretiyle etkileyebilen bir örgütlenme türü olarak tanımlamaktadır (Bobbio, 1993: 17).

Bu tanımlar ışığında sivil toplum, kendi rızalarıyla biraraya gelen bireylerin merkeze bağımlı olmadan, karar alma sürecini etkileme amacıyla olan ve bu rolüyle demokrasiye katkıda bulunan bir örgütlenme türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil Toplum-Demokrasi İlişkisi

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından sivil toplum konsepti toplumdaki demokratikleşme süreçlerine eklenmiştir (Kadıoğlu, 2005: 24). Gelişmiş ülkelerdeki sosyal bilimciler demokrasiyi daha iyi hale getirmenin yollarını tartışmaya başlamış, gelişmekte olan ülkelerde ise sivil toplum kavramı otoriter rejimlere karşı en önemli araçlardan biri haline gelmiştir (Başkan, 2000: 280). Ernest Gellner'e göre yaşayabilir bir demokrasinin gelişimi için bir önkoşul olarak bakılan sivil toplumun gelecekteki gelişme şansı STK'ların niteliğine bağlıdır (Gellner, 1994: 7).

STK'ların kendi varlıklarını koruması, güçlerini geliştirmesi, amaçlarını gereği gibi gerçekleştirebilmesi ancak demokratik yönetimlerde gerçekleşebilmektedir (Başoğlu, 1997: 113). M. Lütfullah Karaman'a göre günümüzde sivil toplum hürriyetlerin kökleşerek kamu hayatının temel unsurları haline gelmesiyle oluşmuştur (Karaman, 1997: 203). Bu noktada STK'lar demokratik hukuk devlet düzeni içinde bireylerin sadece "denetleme" ile yetinmeyip çeşitli alanlarda örgütlenerek hukuk devleti düzenini sağlamasına yardımcı olmaktadır (Hatemi, 1997: 337). Bugün demokrasiler kamu sektörü, kar amaçlı özel sektör, kar paylaşırma amacı gütmeyen ve kamu yararına çalışan vakıflar ve dernekler gibi gönüllü kuruluşlar olmak üzere başlıca üç temel sektöre dayandırılmaktadır. STK'ların yer aldığı bu sektöre "üçüncü sektör", "bağımsız sektör" veya "vatandaşlar sektörü" de denmektedir. Bu ayrıma göre üçüncü sektörü örgütlemeyen demokrasilerde vatandaş birinci ya da ikinci sektörün egemenliği altındadır ve demokratik gelişme bu sektörün bağımsız bir sektör olarak gelişmesine bağlıdır (Demirel, Alptekin, Alluşoğlu, 2002: 135).

Avrupa'da Sivil Toplumun Kuramsal ve Tarihsel Gelişimi

Sivil toplumun tarihsel gelişimi dikkate alındığında sivil toplum kavramı Orta Çağ'da kültürel ve ekonomik anlamda burjuvazinin ortaya çıkması ve kentleşmenin bir sonucu olarak görülmektedir. Sivil toplum Batı'da insanların çıkarlarını devlet dışında elde etmek üzere, meşruluğu kabul edilen örgütlenmeler biçiminde ortaya çıkmıştır (Azaklı 1997: 224). Batı toplumunda yaşanan feodalite, kilise, kral-burjuvazi ilişkileri iktidarın müdahale alanı dışında bazı alanların varlığının kabulünü kolaylaştırmıştır (Yılmaz, 2003: 325).

Avrupa'da tarih boyunca farklı şekillerde yorumlanan sivil toplum kavramı, Aydınlanma Çağı'na kadar belli bir hukuk düzenine tâbi bir tür siyasi örgüt olarak anlaşılmıştır. Lütfi Sunar'a göre sivil olanla, siyasal olanın ayrımının henüz yapılmadığı bu anlayışta, sivil toplum ve devlet neredeyse eş anlamlıdır ve iyi vatandaşlıkla yakından ilişkili ahlaki bir değerdir (Sunar, 2004). İdris Küçükömer, sivil toplumu Batı kültürel birikiminin ürünü olarak görürken, Şerif Mardin sivil toplumu "medenilik anlayışıyla Batı Avrupa toplumsal tarihinde önemli bir sosyal aşama, tarih felsefesi alanında bir tartışma alanı ve devleti protesto etme geleneği" şeklinde tanımlamaktadır (Mardin, 1995: 278).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası kurum ve kuruluşlar, devletlerin mutlak otorite olduğu anlayışını aşındırarak sivil gelişmeleri desteklemeye başlamıştır. Sivil toplumun canlanışında Sovyetler ve Doğu Avrupa'daki merkezi, bürokratik devlet yapılarının başarısız olması ve çökmesi ile küresel gelişme ve değişimler önemli rol oynamıştır. Devletçi yapıların başarısızlığı ve çökmesi ile bireyin ve sosyal aktivitelerinin önemi artmış, çıkar temelli olmayan yeni tür sosyal hareketlerin ve STK'ların oluşmasını sağlamıştır. Böylece aktif ve katılımcı bir sivil toplum anlayışı öne çıkmıştır (Yılmaz, 2003: 320).

Sivil toplum, Batı dünyasında gelişimini sürdürürken kuramsal anlamda da bir inceleme alanı haline gelmiştir. Sivil toplum, Aristo'nun "polis" kavramına kadar geri giden Avrupa geleneğinde devlet ile aynı anlamda kullanılmıştır. Batı siyasal literatüründe daha iyi bir toplumsal düzene ulaşmak için bireyin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen siyasal kurumlar olarak sivil toplum ve devlet kavramları 18. yüzyılın ortalarına kadar aynı anlamda kullanılmıştır (Keane, 1993: 35).

Sivil toplum kavramı Batı'da Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yeni toplumsal ve siyasal arayışların sonunda oluşmuştur. 17. yüzyıldan itibaren siyasal değerler üzerine yoğun tartışmalar ve arayışlar ortaya çıkmış, bunun bir uzantısı olarak sivil toplum kavramına ilişkin değişik argümanlar gelişmiştir. Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau, sivil toplum kavramını siyasal otoriteyi ortaya çıkaran kamusal alan anlamında kullanmıştır (Çaha, 1997: 28). Sivil toplumu devletten sistemli olarak ayıran ilk

düşünür Hegel'dir. Hegel sivil toplumun yaşamının ulus devletinkinden farklı olduğunu belirtmiştir. Hegel'e göre sivil toplum, siyasi toplumun ötesindeki alandır, ancak devlet bu alanı düzenlemeli, egemenlik altına almalıdır (Bostancı, 1997: 181).

Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişim Süreci

Türkiye'de yukarıdan aşağıya gerçekleşen ve elit kesimin üstlendiği modernleşme projesi, bu coğrafyadaki farklı kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik özelliklerinden ötürü Avrupa'daki projelere göre farklı bir gelişim göstermiştir (Heper, 1976: 8). Türkiye'de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile yaratılan "bürokratik yönetim geleneği", Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar olan Tek Parti Dönemi'nde devam etmiştir (Çaha, 2001: 40). Ve bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar "merkez" tarafından "çevre"ye uygulanmıştır. O nedenle Türkiye'de sivil toplum Şerif Mardin'in deyimiyle ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir (Mardin, 2000: 98).

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları güçlü kuruluşlar olamamıştır. Bunun en önemli nedeni merkeziyetçi-bürokratik özellikler taşıyan devlet yapısı, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki otoriter politikalarından dolayı sivil toplumun gelişimine önemli bir engel teşkil etmesidir (Ak, 2003: 59).

Osmanlı Devleti'nde Sivil Toplum Unsurları

Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil toplum, toplumsal yaşamda ortaya çıkan monarşik/teokratik-merkeziyetçi/geleneksel, dinsel düşünce, vakıf yapısı altında ortaya çıkmıştır. Vakıf kültürü, ahilik ve lonca teşkilatlanması ve tarikat unsurları statükoyu koruduğu için Batı'da ortaya çıkan sivil toplum kavramına atfedilen değerleri taşımamıştır. (Minc, 2000)

Vergi toplamakla, üretimin standartlara uygunluğunu ve fiyatları denetleme yükümlülüğü olan loncalar, devletle Anadolu esnafı ve zanaatçısı arasında devleti temsilen idari bir görev üstlenmiştir (Çaha, 2000: 164). 1913 yılında kapatılan, esnafla merkezi yönetim arasında önemli bir köprü görevi üstlenen loncalar yöneticiler tarafından kontrol ve gözetleme aracı olarak görülmüştür (Tosun, 2001: 211). O nedenle Osmanlı loncalarının bir yüzü sivil topluma dönük iken ağırlıkta olan diğer yüzü devlete dönük kalmıştır.

Loncaların yanı sıra siyasi partiler, dernekler, dini kurumlar, ulema, soylu kesim, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasi ideolojiler devlete bağımlı olarak imparatorluk sınırları içinde gelişmiştir (Çaha, 2000: 236). Bu noktadan hareketle denilebilir ki Osmanlı toplumunda siyasi toplum, sivil toplumun da işlevini üstlenmiş, bu nedenle toplumda aşağıdan yukarıya doğru etkin bir tavır varolamamış, sivil toplumu teşkil edecek unsurlar, ekonomik, kültürel ve idari açıdan merkeze bağlı kalmıştır (Kongar, 2002: 610).

Osmanlı'da devlet-toplum ilişkisi üç dönemde incelenmektedir. Birinci dönem 16. yy öncesini kapsamakta olup ekonomik alanda ahilik ve lonca gibi esnaf kuruluşları, kültürel alanda ise başta tarikatlar olmak üzere dini topluluklar önemli rol oynamıştır. İkinci dönem ise 16. yüzyıl sonrasındır. Bu süreçte merkezi otorite sivil toplumun gelişmesine engel teşkil etmiştir. Üçüncü dönem ise 19. yüzyıldır. Bu dönemde Osmanlı modernleşmesi başlamış, hukuk, idare, ekonomi ve eğitim alanlarındaki reformlarla sivil toplum alanında canlanma sağlanmıştır. Ancak yeni ortaya çıkan sivil toplum unsurlarından bazıları sivil toplumu yok edici nitelikte olmuştur. 19. yüzyıla kadar sivil toplum unsuru niteliğindeki medreseler, 19. yüzyıl sonrasında vakıflar, tarikatlar ve loncalar merkezi idarenin etki alanına girmeye başlamıştır (Lewis: 6).

19. yüzyılda yasalar önünde eşit ve özgür olma istemlerinin yanı sıra serbest piyasa ekonomisini destekleyen Jön Türkler ile yeni sivil toplum aktörleri sahneye çıkmıştır. Bu dönemde Osmanlı'da kurulan siyasi partiler, ekonomi örgütleri Osmanlı burjuvazisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Arslan, 2001). Genç Osmanlılar ve Jön Türkler akımı içinde yer alan aydınların tepeden inme yaklaşımı sivil toplum dinamizmini köreltecek olan bir siyasi felsefenin de temelini atmıştır. İktidardaki bürokratik-aydın kesim yüzünü mutlak olarak Batı'ya çevirdiği için merkez-çevre kopukluğu daha da pekişmiştir (Fisher, 1995: 1). Ali Kazancıgil, Genç Türkler ve Kemalistlerin, devletin sivil topluma egemen olduğunu, meşruiyet ve otoritenin devlet seçkinlerinin tekelinde olduğunu ve sivil seçkinlerce paylaşamayacağını savunduklarını belirtmiştir (Kazancıgil, 2000: 147).

Cumhuriyet Dönemi: Yeni Aktörlerin Ortaya Çıkışı

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti birey ile devlet arasında, devlet ile üçüncü sektör arasında yeni bir toplumsal sözleşme yapılmasını sağlamıştır. Sivil-ordu bürokrasisine aydınların da katılmasını getiren bu toplumsal sözleşme ile birlikte Türkiye'de Batı tarzı

merkezi yönetim sistemi benimsenmiştir. Ancak bu aşamada Türkiye’de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile “bürokratik yönetim geleneği” yaratılmıştır (Sarıbay, 2000: 105). Bu gelenek Cumhuriyetin kuruluşunda ve 1923-1946 arasındaki Tek Parti Dönemi’nde de devam etmiştir. Bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar ve programlar her yönden baskın olan “merkez” tarafından “çevre”de uygulanmıştır. O nedenle sivil toplum ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir (Mardin, 2000: 98).

Tek Parti Dönemi’nde Osmanlı’dan miras alınan sivil toplum unsurları kalmamıştır. Devletçi elit dönemin özelliğinden ötürü sivil toplum unsurlarını tehdit olarak algılamış, 1930’lu yıllardan itibaren bu sivil toplum unsurlarını tasfiye etmiştir (Çaha, 2000: 236). O nedenle Tek Parti Dönemi’nde, Osmanlı İmparatorluğu’nda gelişen medreseler, tarikatlar, vakıflar, özel teşebbüsler, ekonomik gruplar, siyasal partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler gibi sivil toplum unsurlarının bir işlevi kalmamıştır. (Çaha, 2001: 40).

1950 yılında başlayan Çok Partili Dönem’de STK’lar bakımından yeni bir süreç başlamıştır. Bu dönemde dernekler, vakıflar, dini gruplar, işçi sendikaları, işveren kesimi, köylü gruplar ve farklılaşan medya gibi unsurlar Tek Partili Dönem’den sonra yeniden ortaya çıkmıştır. Ancak bu gruplar siyasal yaşamın aktörleri olamamıştır. Siyasal yaşama devletçi-elit ile seçilmiş olan siyasi elitler hakim olduğu için söz konusu sivil toplum unsurları siyasal partilere yönelmişlerdir (Çaha, 2001: 238).

12 Eylül 1980 darbesinin ardından sivil toplum, devletin karşısında yer alan hak ve özgürlükler alanı olarak “askeri toplum”un karşıtı şeklinde yanlış bir karşıtlık içinde tanımlanmıştır (Duman, 2003: 347). Siyasetten uzaklaşan Türk toplumu darbenin etkisinin azalması ile etkinliğini arttırmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde sivil toplum Türkiye’de en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Türkiye’deki STK’ların % 56’dan fazlasının 1980’den sonra kurulması bu tartışmaların nedenini açıkça ortaya koymaktadır. Bu dönemde sivil toplum unsurları Türkiye’deki geleneksel merkeziyetçi varlık alanına karşı bir varlık alanı oluşturmaya başlamıştır (Ak, 2003: 62).

1980’lerden bu yana Türkiye’nin modernleşmesinde STK’ların rolü bulunmaktadır. 1980 sonrasında merkez sağ ve merkez sol siyasi partilerinin etkin politika yürütme yeteneğinin giderek azalması nedeniyle bu partilere olan toplumsal destek azalmıştır. Böylece STK’lar güç kazanarak siyasal ve sosyal değişimin etkili aktörlerinden olmaya başlamıştır (Keyman, İçduygu, 2003: 224).

Neoliberal Politikalar ve Adaylık Süreci

Türkiye’de 80’li yıllarda başlayan ve 90’lı yıllar boyunca devam eden sosyo-politik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim ile güçlü devlet geleneğinden uzaklaşmış, siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi ve kültürel hayatına devletin etkisi azalmıştır (Sarıbay, 2000: 105). Devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıf ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece sivil toplum bağlamında çalışmalar artmış, STK’lar sesini daha fazla duyurmaya başlamıştır.

1990’lı yıllar, dernekler, meslek örgütlerinin siyasi faaliyeti, siyasi partilerin kadın ve gençlik kollarını örgütlemeleri önündeki yasakların anayasa değişiklikleriyle kaldırılması gibi gelişmelere tanıklık ettiği için sivil toplumun gelişimi bakımından önemli yıllardır. (Ak, 2003: 61). Her ne kadar 1990’lı yıllarda toplumsal değişimin etkisiyle STK’lara daha fazla önem verilmeye başlanmışsa da bu süreç yalnız toplumun iç dinamikleriyle açıklanamamalıdır. Türkiye’nin içinde yer alma çabasını giderek yoğunlaştırdığı Batının Türkiye üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır (Özüerman, 1998: 94).

1999 Helsinki Zirvesi de Türkiye’deki sivil toplum ve siyasi dönüşüm bakımından önemli bir tarih olarak değerlendirilmektedir. Helsinki Zirvesi ile başlayan ve devam etmekte olan süreçte Türkiye’nin demokratikleşmesi yolunda büyük adımlar atılmıştır (Göksel, Güneş, 2005: 66). Bu zirvede aday ülke statüsünü kazanan Türkiye, AB’ye üyelik kriterlerini uygulamaya başlamıştır. Ve o tarihten bugüne Türkiye sivil toplum alanında dikkat çeken bir ilerleme kaydedilmiştir. Zirvede bütün AB aday ve üye ülkelerde devlet-toplum ilişkilerinin gelişmesi için hizmet etmekte olan Kopenhag kriterleri ile -hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması ve azınlık haklarına saygı- Türkiye’nin demokratik istikrara kavuşacağı vurgulanmıştır (Keyman, İçduygu, 2003: 224).

STK’ların devletin rolü ve işlevleriyle paralel bir şekilde geliştiği Türkiye’de, AB’ye üyelik sürecinde devlet-toplum ilişkilerinin demokratik bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Türkiye’deki güçlü devlet geleneği 1990’lı yıllarda AB üyeliğinin desteklenmesi ile yeniden gözden geçirilmiştir. Sivil toplum Türkiye’nin tartışma platformlarında giderek önem kazanmakta ve demokratikleşme açmazına çözüm

arayışlarında gündeme getirilmektedir (Özüerman, 1998: 94). STK'ların AB'ye üyelik sürecinde demokratikleşmeyi destekleyen itici bir güç konumunda olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Keyman, İçduygu, 2003: 224). Helsinki sonrası dönemde, bir aday ülke olarak Türkiye'de örgütlü sivil toplumun AB'ye uyum sürecine aktif katılımının sağlanması daha çok önem kazanmıştır. Bu konu Katılım Ortaklığı Belgelerinde de vurgulanmış, Türkiye'nin, kısa vadeli önceliklerden biri olarak, toplanma ve dernek kurmaya ilişkin yasal ve anayasal garantileri güçlendirmesi ve sivil toplumun gelişimini teşvik etmesi önerilmiştir. Yeni güçlenen sivil toplumu, Avrupa ile bütünleşme sürecinde önemli görevler beklemektedir.

Hem üye hem de aday ülkelerde STK'larla işbirliği içinde olmayı hedefleyen Türkiye'deki STK'lara 1980'li yılların sonundan itibaren mali yardımlar sağlanmakta, sivil toplumun gelişim sürecine katkıda bulunmaktadır. AB demokratikleşme, insan hakları ve sivil toplumu destekleme alanlarındaki projeler için daha sistematik ve geniş çaplı bir biçimde yardım sağlamayı planlamaktadır. Böylece, STK'ların, ulusal ve uluslararası düzeydeki etkinliklerini ve etkilerini artırması sağlanacaktır. Türk STK'ları ve devletin desteğiyle bu kuruluşların, toplumun taleplerini daha güçlü ve doğru bir şekilde yansıtmaları, girişimlerinden sonuç almaları mümkün hale gelecektir.

1999 Marmara Depremi

1999 depremi Türkiye'nin en sanayileşmiş bölgesi olan Marmara'da büyük bir yıkıma sebep olmuş ve devlet istatistiklerine göre 20.000 insan ölümüne sebep olmuştur. Dünya Bankası tarafından hazırlanan Marmara Depremi Raporu'nda bu depremin toplumu son yıllarda hiçbir ülkede görülmemiş bir acil yönetim krizi ile başbaşa bıraktığı vurgulanmıştır (Jalali, 2002: 122).

Depremi ardından Türk insanı güçlü devletinin önemli sorunların üstesinden gelme konusunda ne kadar zayıf olduğunu farketmiştir. Türk devletinin krizlere acil müdahale edememesi bir ortak bilincin oluşmasını sağlamıştır. Türk toplumu ve STK'lar deprem felaketinin ardından beklenmedik bir şekilde seferber olmuş, ortak bilinç ile sorunlara etkin ve etkili çözümler getirmeyi amaçlamıştır (Keyman, İçduygu, 2003: 226).

Afet uzmanı Fred Cunny doğal afetlerin siyasi alanda değişim meydana getireceğini savunmaktadır. Cunny'e göre afet, toplumdaki temel sorunlara travmatik olarak odaklanmayı beraberinde getirir. (Kubicek, 2002: 76). Fred Cunny'nin görüşleri dikkate alındığında, Marmara depreminin doğal bir afetten siyasi bir krize dönüşmesinden sonra pek çok kişinin umudunun STK'lar olduğunu ve bu kuruluşların sivil toplum inisiyatifini kullandıklarını görmekteyiz.

Marmara depreminin ardından yaşananlar toplumsal sorunların çözümünde yeni bir bakış açısının gerekli olduğunu göstermiştir. Devletin etkin bir şekilde bölgeye yardım edememesi ve kurumları içinde bir örgütlenme yapısı kuramaması sonucunda halkın gayretleriyle kurulan STK'lar bu işlevleri yerine getirmeye çalışsa da tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Ancak depremden bir yıl sonra Türkiye'deki siyasi söylemde insan haklarının korunması, sivil özgürlüklerin genişletilmesine yönelik değişiklikler görülmeye başlanmıştır (Sözen, Shaw, 2003: 110).

Yukarıdaki gelişmelerle şekillenen sivil toplum, bugün AB'ye üyelik sürecinde aktif rol oynamaya başlamıştır. Aşağıdaki bölümde, AB kurumsal yapısı içinde, Batı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde sivil toplum diyalogunun oynadığı role değinerek Türkiye ve AB ülkeleri arasında bir karşılaştırma yapma imkanı doğacaktır.

Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı İçinde Sivil Toplum Diyalogunun Rolü

Bugün bir ülkede STK'ların karar alma mekanizmasına katılımı ve sivil toplum diyalogu o ülkedeki demokrasi standartlarını belirler hale gelmiştir. Avrupa modeli katılımcı demokrasinin oluşturulması konusunda STK'lara önemli bir rol düşmektedir (TOBB Raporu, 2004: 3). Avrupa Birliği karar alma mekanizmasında STK'lara danışmakta ve onlardan görüş almaktadır. Birliğin entegrasyonunda ve sosyal dokusunun oluşumunda STK'ların oynadığı ve oynayacağı olumlu ve geliştirici bir rolü bulunmaktadır. O nedenle Avrupa Birliği'ndeki tüm çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklı STK'lar ve düşünceler politika oluşturulmasında anahtar role sahiptir.

Toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden STK'lar, AB Komisyonu'ndan Avrupa Parlamentosu'na, Ekonomik ve Sosyal Komite'den, Bölgeler Komitesi ve Konsey'e kadar görüş bildirmektedir. Avrupa Parlamentosu ve AB Komisyonu AB içindeki STK'ların karar alma süreçlerine katılmaları için kararlar almıştır. Avrupa'da yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde örgütlenen STK'lar bir Avrupa kamuoyu yaratarak Avrupa bütünleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Avrupa Parlamentosu ve Sivil Toplum Kuruluşları

Avrupa Birliği STK ağının kullanılmasına ve STK'larla karar alma sürecinde iyi yönetim ilkelerine dayanan bir danışma sistemi çerçevesinde fikir alışverişinde bulunmaya büyük önem vermektedir. Avrupa Birliği kurumları özellikle Avrupa Parlamentosu içinde, STK'ların rolü ve öneminin giderek artması ile bu kuruluşlar aracılığıyla Avrupa Birliği'nin geleceği, siyasetin ve devletin şeffaflığı ilkesiyle yönlendirilecektir (Komisyon Sivil Toplum Diyalogu Raporu, 2005).

1987 yılında yürürlüğe giren ve iç pazarın gerçekleşmesi için gerekli olan düzenlemeleri sağlayan Tek Senet Antlaşması'ndan sonra karar alma sürecindeki etkinliğini giderek güçlendiren Avrupa Parlamentosu bugün özellikle, çevre, tüketici hakları ve sosyal haklar alanlarında STK'larla eşgüdüm içinde çalışmaktadır (European Parliament 2004-2009 Documents, 2005: 9). STK'ların etkisiyle Avrupa Parlamentosu'nda, suistimallerin önlenmesi amacıyla kayıt sistemi ve bağlayıcı bir iş ahlakı oluşturulması, Avrupa parlamenterlerinin maddi kaynaklarının denetimi gibi düzenlemeler getirilmiştir (TOBB Raporu, 2004).

AB Komisyonu ve Sivil Toplum Kuruluşları

Avrupa Komisyonu güçlü sanayi lobilerinin çıkarlarına karşı bir denge unsurunu garantilemek için STK'ların gelişimini desteklemektedir.

AB düzeyinde örgütlenmeleri cesaretlendiren AB Komisyonu STK'larla ilişkilerinde "temsil gücü"ne önem vermektedir. Bu noktada Komisyon, STK'ları kısıtlayıcı yasal düzenlemelerle denetlemeyi değil, karar alma mekanizmalarının şeffaflaştırılması ve danışma mekanizmalarının iyileştirilmesini hedeflemektedir (Commission Report, 2002, IP/02/1865). Komisyonun bir diğer hedefi de, oluşturduğu bütçe kalemi ile özellikle kamu yararına dernek ve vakıfların örgütlenmesi ve AB politikalarına katılımında etkinliğinin desteklenmesidir. STK'ların kendi aralarında bir iş ahlakı geliştirmelerini destekleyen Komisyon, kapsamlı bir bilgi bankası oluşturmak amacıyla STK rehberi de hazırlamıştır. Avrupa Birliği'nin amaçlarından birisi de bu noktada ortaya çıkmaktadır: Komisyon'un yönetim kültüründe gelişme sağlamak ve Komisyon'un temel muhataplarıyla ilişkilerinde daha şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşması (European Citizen Action Service, 2004).

AB her anlamda bütünleşmiş bir Avrupa olmak için üye ve aday ülkeler arasında sivil toplum ağını genişletmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla AB Komisyonu tarafından 2005 yılının Haziran ayında "AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu" başlıklı bir tebliğ yayınlanmıştır. Sivil toplumla daha yapılandırılmış ve şeffaf bir diyalog geliştirmeyi amaçlayan AB Komisyonunun yayınladığı bu tebliğ, Türkiye, Hırvatistan ve AB sivil toplumları arasındaki diyalogun güçlendirilmesi yönünde atılan ilk adım olarak değerlendirilmektedir (Komisyon Sivil Toplum Diyalogu Raporu, 2005).

Türkiye'de Sivil Toplum Diyalogu

AB aldığı kararlar ve getirdiği düzenlemelerde "halkın katılımı"ni temel prensip olarak kabul etmektedir. Bu sebeple üye ve aday ülkelerde özel sektör ve STK'ların düşünce ve önerilerinin dikkate alınması gerekmektedir. Türkiye'deki özel sektör ve STK'ların AB ile olan ilişkilerde daha aktif rol üstlenmesi, üyelik sürecine katkıda bulunmaktadır. Böylece STK'lar, karar alma süreçlerine katılabilme imkanına sahip olmaktadır (TOBB Raporu, 2004).

Türkiye'de henüz gelişmekte olan sivil toplum diyalogu, AB tarafından 2004 İlerleme Raporu ve ardından Haziran 2005'te AB Komisyonu'nun yayınladığı sivil toplum diyalogu raporunda vurgulanmıştır. AB ile üyelik müzakereleri sürecinde olan Türkiye, AB ile sivil toplum diyalogunu sağlamak durumundadır. Ancak öncelikle Türkiye'deki sivil toplum alanında diyalog sağlanmalıdır.

AB Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları ışığında, Türkiye'de 2001 yılından bu yana sivil toplumun gelişmesine yönelik kararlar alınmakta, yasalar değiştirilmektedir. Yasal altyapının değiştirilmesi çok önemli bir unsur olmakla birlikte tek başına yeterli olmamaktadır. Devletin kural koyucu, oyuncu ve denetleyici rolüne STK'lar da katkıda bulunmalıdır. STK'ların karar alma sürecinde yer alması ve AB perspektifine katkıda bulunması, AB'li muhatapları ile birlikte çalışmalarının kolaylaştırılmasına da bağlıdır. Bu sebeple Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki sivil toplumun geliştirilmesi amacıyla oluşturduğu programlar çerçevesinde Türk STK'larının projeler geliştirmelerinin teşvik edilmesi yararlı olacaktır (TOBB Raporu, 2004). Projeler pek çok alanda çözüm üretmeye çalışan STK'ların amaçlarına ulaşmak için kullandıkları araçlardan bir tanesidir. STK'lar projeler aracılığıyla sosyal değişimi sağlamakta, toplulukların gelişiminde rol oynamakta ve sivil toplumun genişlemesini sağlamaktadır.

Sonuç Olarak Sivil Toplum Diyaloğunda Türkiye'nin Sorumlulukları ve Eksik Yönleri

1999 yılında Türkiye'ye resmi olarak aday ülke statüsü tanınmasının ardından Türkiye'deki kurumlarla AB kurumları arasında sivil toplum diyalogu kapsamında ortak faaliyetler geliştirilmiştir. Avrupa Birliği, Komisyon tarafından yayınlanan "AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu" başlıklı tebliğ ışığında bu faaliyetlerin desteklenerek sürdürülmesi ve pekiştirilerek daha ileriye götürülmesini beklemektedir.

Avrupa Birliği, üye ve aday ülkelerde kendi bünyesindeki sivil toplum yapısına benzer bir sivil toplumu hedeflemektedir. Bu amaçla üyelik müzakerelerini yürüten ve bu süreçte sivil toplum diyalogu kavramı ile henüz tanışan Türkiye'nin de üstlenmesi gereken sorumluluklar mevcuttur.

İlk olarak STK'ların faaliyetlerini kısıtlayıcı ve karar alma sürecine katılım esnasında da yönlendirici, dayatıcı yasa ve uygulamalardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde STK'ların AB'ye katılım müzakereleri sürecinde rol alması sağlanacaktır. Yasal altyapının AB modeline benzer bir sistem içinde yeniden düzenlenmesi Türkiye'deki STK'ların karar alma mekanizmasına daha güçlü katılmasına yardımcı olmaktadır (TOBB Raporu, 2004). Ancak bu tek başına yeterli olmamaktadır. Türk STK'larının karar alma sürecinde yer alması ve AB perspektifine katkıda bulunması, AB'li muhatapları ile birlikte çalışmalarının kolaylaştırılmasına da bağlıdır. Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki sivil toplumun geliştirilmesi amacıyla oluşturduğu programlar çerçevesinde Türk STK'larının projeler geliştirmelerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. AB ile müzakereleri yürüten hükümet sivil uzmanların bilgi ve görüşlerine ihtiyaç duymaktadır (Göksel, Güneş, 2005: 69).

Bir diğer sorumluluk ise, AB üyeliğini destekleyen STK'ların AB kurumlarından gelen olumsuz ve kritik söylemlere karşı halkı üyelik konusunda bilinçlendirmesidir (Tosun, 2001: 211). Bunun sağlanması için öncelikle karar alıcılarla STK'lar arasındaki danışma mekanizmasının "iyi yönetim" ilkeleri çerçevesinde yeniden düzenlenmesi beklenmektedir. İyi yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi hem iki yönlü iletişim mekanizmalarının açık, şeffaf, hesap verebilir olmasını sağlayacak hem de STK'larla ilgili en temel endişelerden biri olan söz konusu kuruluşların "meşru" oldukları ve gerçekten "kamu yararına" çalıştıkları denetlenebilecektir.

Türkiye'deki STK'lar Avrupa'daki kuruluşların tersine kamu bütçesinden belirli bir pay alamamaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki STK'ların faaliyetleri ve bu faaliyetlerde başarılı olmaları sınırlı kalmaktadır (Ak, 2003: 76). Buna ilaveten STK'ların potansiyel finans kaynaklarını harekete geçiremediği görülmektedir. Bu anlamda AB fonlarından da yeteri kadar faydalanılmamaktadır. Ankara Ticaret Odası tarafından yayınlanan raporda bu sorunun Türkiye'de proje bazında faaliyet gösterme geleneğinin oluşmaması, STK'ların istikrarlı ve donanımlı bir merkez sahibi olmamaları, bilgi alt yapısını ihmal etmeleri, küresel bir nitelik kazanma gayretlerinin bulunmayışı, buna uygun kadrolar hazırlanmaması ve profesyonellerden yararlanılmamasından kaynaklandığı belirtilmiştir (Ankara Ticaret Odası AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası, 2004).

STK'lar başlı başına birer proje olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde özellikle AB kaynaklarının projelere aktarılmaya başlamasıyla birlikte STK'ların bu kaynakları kullanmaya yönelik projeler geliştirmeye başladıkları görülmektedir. Ancak STK'lar proje hazırlama ve yürütme konularında yetersiz kalmaktadır. Proje gerçekleştirme sürecinin arkasında yatan sorunlar; bu alan içerisinde çalışan insan kaynağının azlığı, iletişimsizlik, işbirliğinin yetersizliği, profesyonel alışkanlıkların azlığı ve güven azlığı olarak sınıflandırılmaktadır. STK'lar arasında finansal destek elde etme rekabeti, bu kuruluşların birbirleri hakkında negatif yönde propaganda yapmaları, AB kurumları önünde birbirlerine zarar vermeleri Türkiye'de sivil toplum sektörünün henüz tam olarak gelişmediğini, olgunlaşmadığını göstermektedir (Göksel, Güneş, 2005: 67).

Bir diğer sorun ise Türk insanının örgütlü olmaktan korkmasıdır. Türk toplumunun önemli bir bölümü PKK terör örgütü gibi örgütler yüzünden herhangi bir sivil ya da demokratik kitle örgütü içerisinde yer almamaya özen göstermektedir (Ankara Ticaret Odası AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası, 2004).

Bunun yanı sıra, STK'lar AB'yi, müktesebatı ve müzakere sürecini tam olarak bilmemektedir. O nedenle bu kuruluşlar rollerinin farkında değildir ve bu konu hakkında toplumu da bilgilendirememektedirler. STK'ların kendi tabanlarındaki AB görüşünden de yeteri kadar haberi bulunmamaktadır. Bu aşamada bilgilendirme eksikliğinin aşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'nin farklı illerinde AB'ye katılım konusunda toplantı ve eğitim seminerlerinin düzenlenmesi ve bir öğrenme dinamiği yaratılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. STK'ların ilgili Avrupa platformlarına ulaşması ve katılımların kolaylaştırılması da

gerekmektedir. Bazı kesimlere göre Türkiye toplumunda sivil toplum gerçeğinin ülkenin geleceği için katkı sağladığı yönünde bir anlayış mevcut değildir. AB güçlü bir ekonomi politikası ile Türkiye'nin diğer dünya ekonomilerine entegre olabileceğini, iş kültürünün gelişeceğini ve böylece sivil toplumun daha bağımsız, şeffaf ve ülke içinde daha etkin olacağını belirtmektedir (Göksel, Güneş, 2005: 67).

Türkiye ve AB STK'ları arasındaki iletişim yeterince güçlendirilmemiştir. AB'deki sivil toplumun ve AB kurumlarının Türkiye ile ilgili önyargıları bulunmaktadır. Türkiye'deki STK'ların lobi kapasitesi yetersiz olduğu için lobcilik eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan, STK'larda demokratikleşmenin sadece AB için desteklendiği ve Türkiye'nin önceliklerinin göz ardı edildiği şeklinde endişeler mevcuttur.

Avrupa Birliği tarafından yayınlanan İlerleme Raporları ışığında, Türkiye'de sivil toplumun demokratikleşmesi ve gelişmesi önünde devletletin sınırlayıcı, dayatıcı özelliklerinin yanı sıra mali kaynak, eğitim, toplumsal alışkanlıklar, katılım, insanların kendi kendini motive etme eksikliği, örgütlerarası iletişimsizlik gibi toplumsal ve yapısal engeller de bulunmaktadır (Tosun, 2001: 333).

Resmi kaynaklara göre 2001 ile 2003 yıllarını kapsayan dönemde 406 vakıf feshedilmiştir. Vakıf yönetimlerinin seçiminde sorunlarla karşılaşmakta, seçimlerin gerçekleştirilmemesi de vakfın kapatılmasıyla sonuçlanabilmektedir. Vakıf yönetimi seçimlerinde bazen oy verecek üyeler, ilgili vakfın hizmet belgesinin dışına taşınmışlarsa oy verememektedirler. Seçimlerin bu ve bunun gibi sebeplerle zamanında gerçekleştirilmemesi, vakıf mallarına el koyulmasına neden olabilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için bazen vakıf hizmet bölgelerinin sınırları genişletilmekte, ancak vakıfların çok büyük bir bölümü böyle imkanlardan faydalanamamaktadır (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Raporu, 2003).

Sivil toplum diyalogunun önemi tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu diyalogun sağlam temeller üzerine inşa edilmesi deprem gibi yıkıcı faktörlerden sonra değil, önce gerçekleştirilmelidir. Bu kavram AB eksenli gibi görünse de Türkiye'de gerçek anlamda bir sivil toplum bilincini doğurabilecek niteliğe sahiptir. Ancak devlet-merkezci anlayıştan uzaklaşarak, devletin sivil topluma egemen olma eğilimi yerine onu koruması ve sivil toplum unsurları arasındaki diyalogun sağlanması demokratikleşme yolunda önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

Abay, Ali Rıza; "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri", <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>.

Ak, Nevzat; (2003) *AB Sürecinde Sivil Toplumun Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Akal, Cemal Bali; (1995), *Sivil Toplumun Tanrısı*, Engin Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Ankara Ticaret Odası *AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası*, (2004),

<http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=273>

Arslan, Osman; (2001), *Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.

Azıklı, Sedat; (1997), "Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.

Başkan, Filiz; (2000), "Küreselleşme, Sivil Toplum ve Fethullah Gülen", E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay (der), *Global Yerel Eksende Türkiye*, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Baçoğlu, Mustafa; (1997), "Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.

Bobbio, Norberto; (1993), *Sivil Toplum ve Devlet*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bostancı, Naci; (1997), "Devlet ve Sivil Toplum", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.

Commission Report, (2005), *Commission Initiates Civil Society Dialogue on Enlargement*, IP/05/805,

<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/805&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>.

Commission Report, (2002), *Commission Adopts New Proposals to Reform European Governance*, IP/02/1865,

<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/02/1865&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

Çaha, Ömer; (2000), *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, Gendaş A.Ş, İstanbul.

Çaha, Ömer; (1997), "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.

Çaha, Ömer; (2001) "The Inevitable Coexistence of Civil Society and Liberalism: The Case of Turkey", *Journal of Economic and Social Research*, Preliminary Issue, Vol 3, Number 2.

Demirel, Said, Kamil Alptekin, Mehmet Ali Alluşoğlu; (2002), "Sivil Toplum Örgütleri", *Mülkiye*, Cilt XXVI, Sayı 223, Ankara.

Duman, Fatih; (2003), "Sivil Toplum", *Siyaset, Mümtaz'er Türköne (der.)*, Lotus Yayınevi, İstanbul.

Erdem, M. Burhan; (1997), "Sivil Toplum ve Ekonomi", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.

European Citizen Action Service, (2004), *European Commission and Consultation of NGOs*, http://www.ecas.org/file_uploads/667.pdf.

- European Parliament 2004-2009, (2005), Committee on Industry, Research and Energy, http://www.europarl.eu.int/meetdocs/2004_2009/documents/pr/562/562260/562260en.pdf
- Fisher, Maverick F.; (1995), "Civil Society in Turkey", <http://www.la.utexas.edu/chenry/civil/archives95/cstpapers/0000.html>.
- Gellner, Ernest; (1994), "Conditions of Liberty", *Civil Society and Its Rivals*, Penguin, London.
- Gençkaya, Ömer Faruk; (1997), "Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.
- Göksel, Diba Nigar, Rana Birden Güneş; (2005), "The Role of NGOs in the European Integration Process: The Turkish Experience", *South European Society and Politics*, Vol. 10, No. 1.
- Hatemi, Kezban; (1997), "Sivil Toplum Örgütlenmesi İçinde Kadının Eşit Yeri", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.
- Heper, Metin; (1976), "Political Modernization As Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and A 'Historical Bureaucratic Empire' Tradition", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 7, No. 4.
- İnalçık, Halil; (2000), "Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar", : E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Global Yerel Eksende Türkiye*, 1. Baskı, Alfa Basım Yayın, İstanbul.
- Jalali, Rita; (2002), "Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake", *Disasters*, Vol 26, Number 2.
- Kadioğlu, Ayşe; (2005), "Civil Society, Islam and Democracy in Turkey: A Study of Three Islamic Non-Governmental Organizations", *The Muslim World*, Volume 95.
- Kalaycıoğlu, Ersin; (2001), "Civic Culture in 'Secular' Turkey", *The Institute of Ismaili Studies*, www.iis.ac.uk/research/sem_con_lec/sem_00/kalaycioglu.htm.
- Karaman, M. Lütfullah; (1997), "Cumhuriyet ("Devlet")in Altını Çizerken "Demokrasi"nin Üstünü Çizen Bir Siyasal Düzendeki "Sivil Toplum"un (Varlıkla Yokluk Arasındaki) Yeri", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 18, Ankara.
- Kazancıgil, Ali; (2000), "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kenae, John; (1993), *Despotizm ve Demokrasi: Sivil Toplum ve Devlet*, Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar, (Çev: Levent Köker), Ayrintı Yayınları, İstanbul.
- Keyman, E. Fuat, Ahmet İçduygu; (2003), "Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses", *Citizenship Studies*, Vol.7, No.2.
- Kongar, Emre; (2002), *Social Structure of Turkey in The New Millennium*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Komasyon Sivil Toplum Diyaloğu Raporu, (2005), AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu, Komisyon tarafından Konsey, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi'ne Gönderilen Tebliğ, Ankara: DPT, ABİGM, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop/diyalog.pdf>.
- Kubicek, Paul; (2002), "The Earthquake, Civil Society and Political Change in Turkey: Assessment and Comparison with Eastern Europe", *Political Studies*, Vol. 50.
- Lewis, Bernard; "Why Turkey is The Only Muslim Democracy", <http://www.meforum.org/article/126>.
- Mardin, Şerif; (1992), "Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum", Mümtazer Türkön, Tuncay Önder (der.) *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, Makaleler 1, 3. Baskı, İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Mardin, Şerif; (1969), "Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 11.
- Mardin, Şerif; (2000), "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif; (1995), "Civil Society and Islam" John A. Hall (ed.), *Civil Society: Theory, History, Comparison*, Cambridge: Polity Press.
- Minc, Alain; (2000), "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri ve Marmara Depreminden Sosyal Hizmet Düşüncesine Bir Bakış", www.sosyalhizmetuzmani.org/deprem2.htm
- Özdalga, Elisabeth; (1996), "Sivil Toplum ve Düşmanları", A. Topçuoğlu, Y. Aktay (der.), *Postmodernizm ve İslâm Küreselleşme ve Oryantalizm*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Özüerman, Tülay; (1998), *Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Peeters, Marguerite A.; (2003), "The Principle of Participatory Democracy in The New Europe: A Critical Analysis", American Enterprise Institute, Conference on Nongovernmental Organizations: The Growing Power of Unelected Few, http://www.aei.org/docLib/20030708_peeters.pdf
- Sarıbay, Ali Yaşar; (1998), "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, E. Fuat Keyman, A. Yaşar Sarıbay (der.), Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Sarıbay, Ali Yaşar; (2000), "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokrasi", *Global Yerel Eksende Türkiye*, Ali Yaşar Sarıbay, E. Fuat Keyman (der.), Alfa Basım Yayın, İstanbul.
- Sözen, Süleyman, Ian Shaw; (2003), "Turkey and the European Union: Modernizing a Traditional State", *Social Policy and Administration*, Vol. 37, Nr. 2, University of Nottingham, Blackwell Publishing, USA.

Sunar, Lütfi; (2004), Avrupalı Bir Kavram Olarak 'Sivil'in Oluşumu ve Avrupa Birliği'nin STK'larla İlişkileri, I. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi.

Taylor, C; (1990), "Modes of Civil Society", Public Culture, Vol 3, No:1.

TOBB, (2004), Avrupa Birliği ile İlişkilerde Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni, 2004 Türkiye İktisat Kongresi, İzmir.

Tosun, Gülgün Erdoğan; (2001), Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği), Alfa Yayınları, İstanbul,

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, (2003), AB 2003 İlerleme Raporunun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Maddeleri, www.tusev.org.tr

Yılmaz, AYTEKİN; (2003), Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar, Vadi Yayınları, 2. Basım, Ankara.

Kaynak: Bu makale Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu web sitesinden alınmıştır. Makalenin aslını görmek için burayı tıklayınız...

Bu çalışmanın ilk hali ÇOMÜ BİİBF tarafından düzenlenen II. Uluslararası STK'lar Kongresi'nde yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır. 9-10 Aralık 2006

Kaynak : <http://www.siviltoplumakademisi.org.tr>